

## РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност “професор”

по професионално направление 2.1. Филология,

обявен от Кирило-Методиевския научен център към БАН

и обнародван в ДВ, бр. 36/27.04.2018 г.

от проф. дфн Татяна Димова Славова,

член на научно жури, назначено със заповед № 118/15.06.2018 г.

Единствен кандидат по обявения от Кирило-Методиевския научен център към БАН конкурс за “професор” по професионално направление 2.1. Филология за нуждите на секция „Кирило-Методиевски извори и традиции“ е доц. д-р Веселка Неделчева Желязкова.

### **Биографични данни**

Доц. д-р Веселка Желязкова завършва в СУ “Св. Климент Охридски” магистърска степен специалност Руска филология с II специалност Английски език и специализация Библиотекознание и научна информация (1983). През 1995 г. получава научната и образователна степен “доктор” с дисертация на тема *Лексиката на Софийския пролог от края на XII – началото на XIII век* (протокол на ВАК № 13/10.01.1995). Следващата година е назначена за научен сътрудник II ст. в Института за български език – БАН, а през 1999–2003 е научен сътрудник I ст. (от 2003 г. доцент, свидетелство на ВАК № 22107/05.09.2003) в Кирило-Методиевския научен център – БАН, където работи и до днес със стаж по специалността 19 години. Член е на Библейската комисия при международния комитет на славистите. Носител е на Голямата награда на Софийския университет за 2016 г. за научно-изследователска дейност за участието си в колективния труд *Симеонов сборник (по Светославовия претис от 1073 г.). Т. 3. Гръцки извори. С.*, 2016 г.

### **Научни трудове**

В конкурса за “професор” по професионално направление 2.1. Филология доц. д-р Веселка Желязкова участва с 3 публикувани книги (в съавторство, 2010, 2011), 25 научни статии (3 в съавторство, една под печат<sup>1</sup>, 15 на чужд език, 13 публикувани в

---

<sup>1</sup> В списъка на публикациите са посочени три статии под печат, но до момента на рецензиране две от тях междуременно вече са излезли от печат (№ 13 , № 14).

чуждестранни издания), 3 непубликувани (в ръкопис) авторски труда – наборно издание на текста на Книга Изход по ръкопис от ГИМ, Барсов № 3 (153 с.) старобългарско-гръцки речник-индекс и гръцко-старобългарски показалец на същия текст (съответно 212 с. и 70 с.), 11 публикувани рецензии, обзори, персоналии (1 в съавторство), 3 популярни статии, един превод на руски език на църковнославянски текст, всички от периода след хабилитацията (2003).

Научната продукция представя доц. д-р Веселка Желязкова като изследовател с разностранен профил и интереси в областта на кирилometодиевистиката, библеистиката и по-конкретно старозаветната проблематика, средновековната славяно-византийска текстология и преводаческа практика, издаването на средновековни текстове, славянската историческа лексикология, лексикография и терминология, агиографията и химнографията.

Средищно място в нейната научноизследователска продукция заема темата за старобългарския превод на Книга Изход, разработена в 15 статии и студии от периода 2005–2018 г. (№ 1–15 от списъка на публикациите, общо 186 печатни страници) и непубликувано наборно издание на текста на Книга Изход по ръкопис от ГИМ, Барсов № 3 със старобългарско-гръцки речник-индекс и гръцко-старобългарски показалец (общо 435 страници). Изключително голяма е заслугата на кандидатката за изясняване на южнославянската ръкописна традиция на небогослужебната версия на Книга Изход, останала до този момент непроучена (за разлика от богослужебната и хронографската) и по презумпция приемана за единна. Доц. Желязкова я обследва археографски, лингвистично и текстологически по 7 южнославянски преписа с оглед на графиката и правописа, сегментацията (чрез тълковни заглавия) и структурата на библейския текст, неговия език и история. Тя установява, че и седемте ръкописни свидетели на Книга Изход възхождат към среднобългарски търновски антиграф от XIV в., превърнал се в родоначалник на две разклонения. Едното е с влахо-молдавски произход<sup>2</sup>, в неговия текст има редица отклонения, пропуснати думи и фрази, грешки на книжовници от различен характер. Второто разклонение е свързано със западнобългарските земи и Сърбия<sup>3</sup>, а текстът му стои близо до ранните руски преписи и предава по-точно първоначалния превод (публикации № 2, 3, 8, 10). Лингвистично-текстологичният

---

<sup>2</sup> ГИМ, Барсов № 3; Библиотека на Румънската академия на науките Ms. slav. № 85; РГБ, ф. 256, Румянцев № 29.

<sup>3</sup> РГБ, ф. 87, Григорович № 1/М 1684; ХАЗУ, Загреб, Arhiv № IIIc17; РГБ, ф. 270, Севастьянов № 1/М. 1431; ЦИАМ, София, № 351.

анализ на доц. Желязкова ѝ позволява да заключи, че търновските книжовници не са редактирали съществено библейския текст, а предимно са го сегментирали чрез заглавия и в известна степен обновили лексикално (публикация № 10). Особено детайлен е интересът ѝ към Книга Изход в най-ранния ръкопис на Осмокнижието (ГИМ, Барсов 3, 80–90-те год. на XV в.), чийто текст именно доц. Желязкова за първи път въвежда всеобхватно в научно обръщение (археографски данни, графика и алография, правопис и надредни знаци вж. в публикации № 1, 10; орнаментика и сегментация на текста вж. в публикация № 8). Въз основа на този препис, съпоставен с други южнославянски и руски преписи, авторката осветлява редица текстологични и лексикални въпроси на славянския превод на Книга Изход, напр. общата за всички ръкописи липса на глави 37:8–39:2 (публикация № 5), присъствието на кирило-методиевски и преславски речникови варианти, поставени в контекста на славянската лексикална синонимия (публикации № 2, 3, 10) и славянската терминология (публикация № 4), ролята на суфиксацията и субстантивацията на прилагателни и причастия при номинация на лица и понятия (публикации № 9, 13), наличието на специфични словообразователни модели (публикации № 6, 9), на *figura etymologica* (публикация № 12) и на други характерни преводачески маркери (публикации № 3, 15). Напълно споделям заключението на доц. Желязкова, че лингвистичните архаизми, глаголическите следи, източнобългарските морфосинтактични и лексикални особености в текста на южнославянските преписи на Книга Изход насочват към много древен архетип, редактиран от преславските книжовници (публикации № 2, 10).

Специално внимание авторката отделя на паримииите в небогослужебната текстова версия на Книга Изход, споделяйки схващането (на А. Пичхадзе, Т. Вилкул), че след цялостния превод на Книга Изход в Симеонова България с течение на времето от различни книжовници и преписвачи чети текстът в паримииите частично е бил заменян със служебен, което обяснява липсата на ръкопис, съхранил в чист вид небогослужебната версия (публикация № 11). След като анализира най-характерните граматически и лексикални маркери на паримейния текст, доц. Желязкова установява, че в различните паримии служебните четения присъстват в различна степен, като замаяната на чети текста с паримееен е най-последователна в късната руска група ръкописи, докато в хронографските и южнославянските ръкописи чети текстът е най-добре запазен. Особено високо трябва да бъде оценено нейното пионерско изследване на перикопите от Книга Изход в състава на Минея и Триода, които се оказват важни източници за изследване на текстовата традиция на библейските книги, но досега не са

били обект на проучване спрямо Книга Изход. По отношение на служебните минеи от XIII–XV в. участничката в конкурса показва, че те отразяват паримейния превод, неповлиян от четенията на чети-превода, като най-ранните минеи (Скопски, Драганов, Добриянов, F.n.I.72 и др.) съдържат архаичната редакция, а тези от XIV–XV в. (НБКМ 118, НБКМ 122 и др.) – късната редакция на Паримейника (публикация № 7). От друга страна, според доц. Желязкова, четенията от Книга Изход в състава на Триода свидетелстват, че: 1) староизводните триоди възпроизвеждат Кирило-Методиевия паримейен превод, като между отделните преписи има съществени различия поради използване на различни паримейници, намеса на отделни книжовници в текста и/или влияние на по-късния небогослужебен превод, което създава пъстра и сложна картина на четивата с преплитане на разнородни преводи, редакции, традиции и гръцки източници; 2) новоизводните триоди отразяват по-унифициран текст на паримейните с характеристики на преведените или редактирани на Атон (XIV в.) богослужебни книги, който съвпада с късната редакция на Паримейника и с чети преписите на книга Изход от късната руска редакция (публикация № 14).

В своята съвкупност публикациите на доц. Желязкова върху старобългарския превод на Книга Изход, отпечатани в специализирани научни издания в България, Израел, Русия, Полша, Литва, САЩ, са значим принос към старозаветната проблематика, историята на славянската Библия, средновековната славянска текстология. В тях е представена оригинална методология за проучване текста на Книга Изход в старобългарски превод, която може успешно да се прилага при изследването и на други библейски книги. Заниманията ми с Книга Битие са пряко свидетелство за това. Извън публикуваните разработки върху старобългарския превод на Книга Изход ще отбележа непубликуваното наборно издание (153 с., публикация № 16) на чети версията на Книга Изход по важния среднобългарски по произход ръкопис от ГИМ, Барсов № 3, доскоро напълно неизвестен. Изданието възпроизвежда максимално точно оригинала (графика, диакритика, правопис) и е снабдено с изключително богат критически апарат, който отразява разночетенията (лексикални, текстологични и рядко фонетично-правописни) по още 6 южнославянски и 4 руски преписа, съответно от руската и хронографската редакция. Привлечен е и съответният гръцки текст/текстове. Отчитат се също смисловите различия, преписваческите грешки, дават се подробни палеографски и кодикологически особености на основния ръкопис (поправки, зачертавания, повреди, неясни четения, пропуснати и добавени букви, лигатури, плетеници) и бележките в полетата. Без никакво съмнение изданието, което следва най-

добрите съвременни практики и има съществено значение за изясняване текстовата история на Книга Изход, представя доц. Желязкова като отличен текстолог. Освен това то е придружено със старобългарско-гръцки речник-индекс и гръцко-старобългарски показалец (публикации № 17 и 18, в ръкопис). Първият (212 с.) включва всички словоформи и техните употреби в текста на Книга Изход по ръкописа от ГИМ, Барсов № 3 и следва предварително възприети принципи на съставяне. Във всяка речникова статия словоформите със сигнатурата на техните употреби са подредени в две нива: 1) според гръцките съответствия, 2) според славянската граматична информация (словоизменителната парадигма на името, глагола, местоимението и реда на появата им в текста). Приветствам този лексикографски подход на структуриране, защото той предоставя оптимални сведения за преводаческата техника. Речник-индексът е принос към историческата лексикология и лексикография – разкрива лексикалното богатство на старобългарския език в неговия исторически развой и обогатява речниковия фонд с редица редки лексеми и интересни семантични и словообразователни номинации<sup>4</sup>. Преди неговото отпечатване е добре да се отстранят някои дребни неточности в лематизациите<sup>5</sup> и идентификациите на библейските персонажи<sup>6</sup>, а също и да се даде по-подробна информация за възприетите принципи по отношение правописа на заглавните думи<sup>7</sup>. Като допълнителен лексикографски инструмент доц. Желязкова е изработила и гръцко-старобългарски показалец (70 с., в ръкопис). Макар публикуваните и непубликуваните разработки върху Книга Изход (общ обем 621 с.) да не са отпечатани като монографичен труд, в своята съвкупност те могат да се разглеждат като равностойни на такъв, който не повтаря трудовете за придобиване на образователната и научна степен “доктор” и за заемане на академичната длъжност “доцент” (чл. 29, ал. 3 от Закона за развитието на академичния състав в Република България и чл. 60, ал. 3 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ).

---

<sup>4</sup> Напр. възкоматн ‘да гъкна’, дръжалнѣ ‘опашка (на животно)’, нполъ ‘щипка, пинсета’, кржговатнѣ ‘бадем’, коупленнкъ ‘роб, купен с пари’, кысъца ‘връзка, китка’, овеца ‘халка, гривна’, прнстан ‘пришелец’, разворъ ‘пръчка, върлина’ и др.

<sup>5</sup> Напр. възлазгитѣ е към лема възлазгити вм. към възлаъсти, на с. 68 лемата е извраннъ вм. извранъ, на с. 84 лемата е кысъца вм. кысца.

<sup>6</sup> Напр. Амрамъ е ‘баща на Мойсей, Аарон и Мариам’ вм. ‘един от дванадесетте синове на патриарх Яков’.

<sup>7</sup> Срв. изписването на сонантите – връхъ, връхънъ, съвръшатн, съвръшенъ, съдръжатн, съмрътъ и т.н., но също и връниѣ, пожръти, сръдъце; млъзни, наплъзнити, оплъжити, плътъ, но също и млъчати, плънъ.

Друга съществена част от изследователските занимания на доц. Желязкова са свързани с Нестишния пролог и датират още от доктората ѝ, но продължават и през следващите години (публикации № 20, 21, 22, 25, 27). През 2010 и 2011 г. в Москва е публикуван колективен труд в два тома със заглавие *Славяно-русский пролог по древнейшим спискам* с участието на доц. Желязкова (съвместно с руски учени). Нейният личен принос се състои в: (1) издание на текста на Софийския пролог (РНБ, Софийска сбирка № 1324) – най-стария оцелял препис на Нестишния пролог от края на XII – началото на XIII в. (разчитане на текста по фотокопия на ръкописа), (2) изготвяне на славяно-гръцките словоуказатели на словоформите от Софийския пролог и от преписите, попълващи липсите в него (предварителна лематизация и систематизация на славянските словоформи с тяхната сигнатура, публикация № 21, 425 с.), (3) изготвяне на показалец на имената на светците, празниците и събитията, паметта на които е отбелязана в ръкописа (публикация № 21, 14 с.). С работата си в този престижен научен труд върху текстовата история на Нестишния пролог участничката в конкурса е натрупала полезен опит, благодарение на който по-късно изгражда своя концепция за издаването и лексикално-лексикографското обработване на текста на Книга Изход. След 2011 г. доц. Желязкова развива в нови изследователски посоки наблюденията си върху Нестишния пролог. Вниманието ѝ е насочено към двукоренните образувания (над 200) в житийната част на редица южнославянски и руски пролози от XIII–XIV в. (първа половина на църковната година), част от които са рядко срещани или неологизми. Композитата са всестранно проучени от гледна точка на морфемната структура и словообразователния инструментариум, произхода, стилистичната употреба (публикация № 25). Специален интерес предизвикват два ръкописа от сбирката на Научния архив на БАН, София, на които доц. Желязкова посвещава две разработки. Единият е Празничен миней (БАН № 23) с уникална структура и състав, включващ и проложни жития, включително и специфични за българската църковна традиция, чиито текстологични особености са обект на анализ от страна на авторката (публикация № 27). Вторият ръкопис е конволут (БАН № 73), също с нестандартен състав, доколкото проложната му част съдържа четива само за избрани празници от второто полугодие на църковната година, а житията са допълнени с нравоучителни съчинения, възхождащи към друг протограф (публикация № 22, тезиси).

Още една ръкописна сбирка – тази на славянските ръкописи в манастира “Св. Екатерина” на Синай и в Иерусалим – привлича вниманието на доц. Желязкова, която представя (в съавторство с Н. Ганчева) обзорна студия върху изследователската

традиция на сбирката с цел изясняване на съвременното ѝ състояние и бъдещите перспективи за проучване на славянското ръкописно наследство в Светите земи (публикация № 24). Ще отбележа и разработката на кандидатката, посветена на електронната колекция от ръкописи и архивни документи (към 1100) на Кирило-Методиевския научен център (публикация № 26).

Подобаващо трябва да бъдат оценени и заниманията на доц. Желязкова в областта на кирило-методиевската библиография. На нея принадлежи (в съавторство с Н. Зафирова) библиографският указател *Българска кирило-методиевска библиография. 1935–1944* (публикация № 19 от списъка), който допълва и разширява хронологически *Кирило-Методиевска библиография за 1934–1940 г.* на М. Попруженко и Ст. Романски (1942) с български материали (3121 заглавия). Авторката изготвя и библиографията на изследванията върху Симеоновия сборник (375 заглавия, публикация № 30).

За широкия отзвук на цялостната научна продукция на доц. Желязкова говорят множеството цитирания (115 след 2003 г.) на нейни трудове в български и чужди специализирани издания от учени от България, Русия, Австрия, Италия, Белгия, Македония, Германия, Полша, Литва, Украйна, Швеция (съгласно справка за цитиранията). Тя е научен редактор и/или съставител на 3 книги и член на редколегията на списание *Реферативный журнал. Социальные и гуманитарные науки. Серия б. Языкознание* и на редакционния съвет на списание *Чековек: образ и сущност* (и двете издания на Института за научна информация по обществени науки към Руската академия на науките).

Активно е участието на доц. Желязкова и в различни национални и международни научни форуми – за периода 2005–2016 г. тя е изнесла 24 доклада на научни конференции, симпозиуми, четения, работни срещи и кръгли маси, включително и на международни форуми в Москва, Йерусалим, Санкт-Петербург, Петрозаводск, Флоренция, Лодз, Вилнюс.

Впечатлява и нейната проектна дейност през периода след хабилитацията – доц. Желязкова е ръководител на 3 и участник в 10 научноизследователски проекти, 9 от които международни в сътрудничество с Руската академия на науките (Института по славянознание и Института по руски език „В. В. Виноградов“) и с Еврейския университет в Йерусалим (Центъра за изследване на християнството при, Центъра за славянски езици и литератури, Катедрата по руска и славянска филология и Катедрата за германски, руски и източно-европейски изследвания). При това изследователските цели на проектите са разнообразни и широкоаспектни, например древните библейски

славянски текстове и българската ръкописна традиция на Стария завет, еврейската и славянската култура, ръкописното славянско наследство в Светата земя, кирило-методиевското културно наследство и неговите български и европейски измерения, средновековните култури и съвременните технологични ресурси.

Преподавателската дейност на доц. Желязкова включва лекции по програма „Еразъм +“ в Университета Алберт Лудвиг във Фрайбург (2016), университета „Константин-Кирил Философ“ в Нитра (2017), в Лисабонския университет (2018), както и отделни лекции в Института по славянска култура, Москва (2013) и Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (2017).

В заключение ще подчертая, че доц. д-р Веселка Желязкова участва в конкурса за заемане на академичната длъжност “професор” по професионално направление 2.1. Филология с разностранна научна продукция, която съчетава оригинална методология, теоретични постановки, интердисциплинарен подход, богат извороведчески материал. Основните ѝ научни приноси са в няколко насоки – библеистика, историческа лексикология и лексикография, славянска средновековна текстология, издаване на средновековни текстове. Научноизследователската и научно-приложната квалификация на участничката в конкурса напълно съответства на профила на обявения конкурс за “професор” и отговаря на всички законови изисквания (чл. 29 от ЗРАСБ, чл. 60 от Правилника за прилагане на ЗРАСБ и чл. 2, ал. 4.4, 5 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в БАН). Затова убедено ще гласувам за избирането на доц. д-р Веселка Желязкова на академичната длъжност “професор” и призовавам и останалите членове на научното жури към положителен вот.

23.09. 2018 г.

проф. дфн Татяна Славова

СУ, Катедра по кирилометодиевистика